

RÖRBÄCKSNÄS KYRKA

Rörbäcksnäs 46:1, Lima församling; Malungs kommun; Dalarnas län

Digitalfoto Jean-Paul Darphin

Historia i sammandrag

Områdets tidigaste historiska bosättning är belagd till 1760-talet. Ursprungligen dominerade finska koloniserare. På grund av det långa avståndet till sockenkyrkan i Lima begärde invånarna 1869 att få anlägga kapell och kyrkogård. Mark för ändamålet anskaffades 1875 och 1879 invigdes där en begravningsplats. Bygget av ett kapell dröjde dock. Lima församling ställde nämligen villkoret att Rörbäcksnäs i så fall skulle bilda egen kommun med fattigvård. Resurser för detta saknades.

Tio år senare startade en byggprocess i alla fall, denna gång utan att höra vad Lima församling tyckte. Ritningar upprättades av Gustaf Skarin, stadsbyggmästare i Falun. De omarbetades av Överintendentsämbetets arkitekt Folke Zettervall och fastställdes av Kunglig Majestät 1891. Under följande år insamlades medel och material till bygget. Byggstarten ägde rum 1898, ledd av byggmästare Olof Sterner.

Vid bygget frångicks Zettervalls ritningar. Av ekonomiska skäl valdes att göra kapellet smalare. Stommen till långhuset stod färdig 1899, men tornet var inte påbörjat. Medlen hade tagit slut och det ofullbordade kapellet stod under några år illa skyddat för väder och vind. Bygget återupptogs 1902, då tornet restes, yttertaket täcktes och fönster sattes in. Följande år började kapellet komma i användning. Åren fram till invigningen 1909 fullbordades kapellet, med ett avsevärt enklare, mindre smyckat yttre än från början tänkt.

Åren 1929-31 genomfördes en upprustning, efter handlingar upprättade av professor Lars Israel Wahlman. Wahlmans program fullföljdes dock inte och 20 år senare var kapellet så nedgången att rivning och nybyggnad föreslogs. Nybyggnadskostnaderna visade sig för höga och istället genomfördes en stor upprustning 1958-60, av byggnadsfirman Anders Diös.

Den 24 juni 1992 inträffade en brand som ödelade kyrkan, fast stora delar av den fasta inredningen kunde räddas. Vid återuppbyggnaden som följde, finansierad med försäkringsmedel, fick kyrkan i stora drag det utseende den fick vid 1958-60 års upprustning. Invigning skedde den 11 juli 1993.

Kyrkomiljön

Rörbäcksnäs kapell ligger centralt i samhället med samma namn, avskilt på en fjällplatå inom den vida skogsbygden nära norska gränsen. Mitt i byn ligger berget Medskogshögen, med utsikt mot Sälenfjällen i öst och Trysil i väst. En landsväg genomkorsar byn.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården tillkom som en följd av finnmarksbornas begäran 1869, att anlägga kapell och kyrkogård på platsen. Invånarnas initiativ förorsakades av svårigheterna att transportera döda den långa vägen till Lima, för begravning vid sockenkyrkan. Vägar var då så gott som obefintliga och väderförhållandena oftast svåra. Under rödsotsepidemin 1819 hade man tvingats begrava de döda vid Vallsjön. Consistorium lämnade sitt medgivande till projektet men inte förrän 1875 kunde mark för ändamålet inköpas och utstakas. I juni 1879 invigdes kyrkogården, men det dröjde till 1913 innan den inhägnades med stängsel. Sydost om kapellet står en grav- och minnessten över den första begravningen; makarna Olson år 1879.

Kyrkogården omges numera av låga måbärshäckar i väster och av granhäckar längs övriga sidor. Även gravkvarteren avgränsas till vissa delar med måbärshäck, längs vilka gravstenar är uppställda. På gården växer även några enstaka björkar. Ingången ligger i tornets axel, i väster. Kraftiga pelare av röd huggen sandsten omsluter ingången till kyrkotomten. Markområdet kring kyrkan är asfalterat liksom alléerna som delar gravkvarteren. Väster om kyrkogården, nedanför kyrkan, ligger en asfalterad parkeringsplats

Digitalfotografier Jean-Paul Darphin

Kyrkan före branden

Rörbäcksnäs kapell uppfördes som ett rektangulärt långhus med smalare korparti samt med två mindre korsarmar i norr respektive söder, i höjd med långhusets mitt. Den södra korsarmen utgjorde ett vindfång för kyrkans södra ingång och den norra ett förråd (f.d. pannrum) med ingång från kyrkogården. Kyrkan fick kvadratisk torn i väster med portal under skärmtak. Tornet förstärktes i väster med svartmålade snedställda strävor. Långhus och kor täcktes med branta sadeltak, tornets spira med pyramidtak, s.k. torntak, över korsgavlar. Taken var ursprungligen klädda med spån. Stommen var uppförd av timmer som täcktes med liggande panel utom på gavelrösten där panelen var stående. Säreigna blev kyrkans fönsteröppningar som skiljer sig till storlek, form och uppsättning mellan fasadernas olika delar. Även tornet har skiftande öppningar i skilda nivåer. Såväl exteriörerna som interiörerna var ursprungligen vitmålade.

Invändigt präglades kyrkans karaktär särskilt av den öppna takkonstruktionen med synliga takstolar som utnyttjades dekorativt i form och färg. Invändigt bidrog den grå eller rosa laserade panelbeklädningen på tak och väggar till den kyrkorummets varma utstrålning.

Flera förändringar genomfördes under åren i samband med upprustningar av byggnaden. Kyrkan fick 1929 en ny sockel av tuktad granit. Takens spånbeklädnad ersattes 1931 av eternit, med undantag av tornspiran som fick detta material något senare, 1937. Slutligen byttes 1960 eterniten mot skiffer.

Vid den omfattande restaureringen 1960 fick kyrkan även ny panelbeklädning såväl utvändigt som invändigt. Fasaderna fick stående panel enligt dagens utförande. Samtidigt revs avbalkningen i koret och ny sakristia med andra utrymmen inreddes under läktaren, på varje sida om mittgången.

Digitalfoto Jean-Paul Darphin

Kyrkan efter branden

Kyrkan återuppfördes till största del som en exakt replik av byggnaden och speglade dess tillstånd före branden. Av okänd anledning ändrades dock höjd och takvinklar på spiran, vilken därmed fått märkliga proportioner. En annan väsentlig förändring är att skiffertaket ersattes med svart målad plåt. Invändigt fick kyrkorummet en ljusare och varmare färgsättning i blått, grått och rött.

Inredning och inventarier

Under brandnatten 1992 kunde de flesta inventarierna räddas och de är numera efter restaurering återinförda till kyrkan. Del av dessa inventarier, t.ex. kyrkbänkarna, hade dock genomgått en del förändringar i samband med tidigare restaureringar.

Kyrkans inredning och inventarier präglas av en genuin och rörande enkelhet som speglar bygdens historia. Altaranordningen består av ett enkelt altarbord av trä med marmorerat ramverk och speglar av grålaserad stående panel. Altaret är uppställt på ett litet podium. Det härstammar från invigningen 1909 och räddades från branden.

Över altaret står ett altarkors av trä, marmorerat och med guldkanter och rosenkrans. Det är tillverkat och skänkt av en bybo, 1960.

Altarringen av marmorerat trä är femsidig med knäfall. Den är tillverkad 1909 och ommålad 1960.

Bakom altaret har korets sexkantiga överfönster, kallat "Unionfönstret", en glasmålning som förenar Sveriges och Norges färger. Fönstret kommer från den ursprungliga kyrkan och räddades vid branden.

Predikstolen med tresidig korg härstammar från kyrkans invigning 1909, men är ommålad 1960.

Dopfunten av bemålad ek hör till kyrkans äldsta inventarier. Den är utförd 1887 och övertogs från Lima kyrka. Nuvarande bemålning är från 1960.

Bänkinredningen består av två kvarter med nio bänkar i varje som tillverkades 1909. Den utgörs av öppna lösa bänkar med svängda gavlar som ombyggdes och ommålades 1960.

Kyrkans läktare är en kopia utförd efter originalläktaren som tillfördes kyrkorummet 1960. Mittpelarna som är dekorerade med utskurna sjungande änglar räddades dock vid branden och kunde återinsättas på sina ursprungliga platser.

Kyrkans tre ljuskronor av mässing anskaffades 1909 och 1910, de överlevde branden och återinsattes på sina platser. Även vägglampetterna, som tillverkades av skolbarn i slöjden, tillhör kyrkans ursprungliga inredning.

Strax före branden hade ett tornur anskaffats till kyrkan. Man hade dock inte hunnit installera detta och det sitter därför nu på sin planerade plats i det nya tornet.

Kyrkans ursprungliga orgel, som invigdes en månad före branden, blev lågornas byte. Nuvarande orgel, om tio stämmor och med två manualer, installerades 1995.

Kyrkans ursprungliga klockor, från 1900, smältes delvis i branden. De är numera uppställda utanför kyrkan, norr om tornet som ett minne över ödesnatten den 24 maj 1992. Nuvarande klockor är gjutna 1993 och är lika de ursprungliga i ton och storlek.

Digitalfoto Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Rörbäcksnäs kyrka och kyrkogård utgör ett vittnesbörd över nybyggarnas kyrkobyggen. Kapellet byggdes åren runt sekelskiftet 1900, med knappa resurser och stora lokala uppoffringar. De av kunglig maj: t stadfästa ritningarna frångicks av ekonomiska skäl.

Den kyrkobyggnad som 1993 återuppfördes, efter brand, liknar i stora drag sin föregångare men skiljer sig i detaljutförandet. Påtagligt moderna är treglasfönstren med lösa spröjsverk av plast. En stor del inventarier med stark lokal förankring kunde mirakulöst räddas under branden och har placerats i den återupbyggda kyrkan.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Kyrkogården, äldre än kyrkan, vittnar om den ensliga nybyggerbygden
- De ursprungliga inventarierna som räddades från branden har stort symboliskt och känslomässigt värde

Källor och litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan: Dalarnas kyrkor i ord och bild, Västerås 1996

Bergman, Mats: Lima & Transtrands kyrkor, Sveriges kyrkor 204 – Stockholm 1987

_____:Kapelkyrkan i Rörbäcksnäs /Julbok för Västerås stift, 1910:69/

Digitalfotografier Rolf Hammarskiöld

Redaktionella uppgifter

Inventeringsdatum: 2004-04-22

Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning: Jean-Paul Darphin

Rapporten färdigställd: 2006-02-06

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1875	Kyrkogård	Rörbäcksnäs invånare köpte mark och började anlägga kyrkogård		Bergman, 1987
1879	Invigning - Kyrkogård	Kyrkogården invigdes		Bergman, 1987 Ahlberg, 1996
1898-1899	Nybyggnad	Byggnadsarbetena påbörjades. Långhusets stomme gjordes av resvirke. Efter ett år stod långhusets stomme färdig. Därefter avstannade arbetena på grund av bristande medel.	Stadsbyggmästare Gustaf Skarin, Falun Arkitekt Folke Zetterwall Byggmästare Olof Sterner	Bergman, s 575
1902-09	Nybyggnad	Byggnadsarbetena återupptogs. Tornet restes, taken täcktes med spån och fönster blev insatta. Fasaderna kläddes med liggande panel, frånsett gavelröstena som kläddes med stående. Kyrkorummets tak och väggar kläddes med pärlspåntpaneler. Ursprungligen blev såväl exteriör som interiör vitmålade.	Byggmästare Olof Sterner	Bergman, 1987
1909	Invigning-Kyrkan	24 maj: Invigning av kapellet		Bergman, 1987
1921	Målning-Exteriör	Kyrkorummets väggar målades ljusgröna		Bergman, 1987
1923	Teknisk installation-El	Installeras elektrisk belysning		Bergman, 1987
1928		Restaureringsförslag.	Professor Lars Israel Wahlman	Bergman, 1987
1929	Ändring-Exteriör	Ny sockel av tuktad granit		Bergman, 1987
1931	Ändring-Tak	Omläggning av tak, långhuset, förr spån nu eternit		Bergman, 1987
1937	Ändring-Tak	Omläggning av tak, tornet, förr spån nu eternit		Bergman, 1987
1958-1960	Ändring-Restauration, exteriör, interiör	Ny panel in- utvändigt, taken kläs om med skiffer, ändring i koret, läktaren byggs ut, ny sakristia m.m. inreds under läktaren, bänkar ändras, inredning ändras, ändring av fönstren, installeras orgel på läktaren	Arkitekt Tore Virke Byggfirman Anders Diös	Bergman, 1987 Ahlberg, 1996
1960	Återinvigning	Återinvigning efter restaureringen		Bergman, 1987
1976	Vård/underhåll-målning	Fasaderna ommålades		Bergman, s 584
1983		Yttertakets täckning av eternit ersattes med plåt		
1992	Brand	Ett åskväder den 24 maj 1992 ledde till störningar i det elektriska systemet så att en brand uppstod och ödelade kyrkan.		Ahlberg, 1996
1993	Nybyggnad	Kyrkans återuppbyggnad inleddes i januari 1993. Som grund lades en syllram av betong. På denna uppfördes en stomme av stående blocksågat timmer och limträ. Fasader av stående panel sattes upp och yttertakets täckning av eternit ersattes med plåt. Kyrkorummets väggar kläddes med fasspångpanel med rå yta. Panelen målades med oljefärg i gröna och tegelröda nyanser. Takstolarna målades vita och takpanelen grå. Moderna treglasfönster blev insatta. Kyrkan återinvigdes den 11 juli.	Entreprenör: SIAB Färgsättning: Evald Håkansson	Ahlberg, 1996

1995	Orgel	En ny läktarorgel invigdes	Magnussons orgelbyggeri	Ahlberg, 1996
------	-------	----------------------------	----------------------------	------------------

